

NUMISMATICA PANNONICA

RÓNASZÉKI ISTVÁN EMLÉKÉRE

2021

ACTA NUMISMATICA HUNGARICA
SUPPLEMENTUM IV

NUMISMATICA PANNONICA IV.

RÓNASZÉKI ISTVÁN
EMLÉKÉRE

A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT
ANTIK NUMIZMATIKAI MŰHELYE ÁLTAL
2021. SZEPTEMBER 13-ÁN MEGRENDEZETT
KONFERENCIA TANULMÁNYKÖTETE

Budapest 2022

NUMISMATICA PANNONICA IV.

RÓNASZÉKI ISTVÁN EMLÉKKONFERENCIA

Sorozat főszerkesztő:
VIDA ISTVÁN

Szerkesztő:
VIDA ISTVÁN

Technikai szerkesztő: Kovács Enikő
Borító design: Váczi Gábor

A megjelenést átmogatta a
Nemzeti Kulturális Alap

Online elérhetőség: <http://cms.numizmatika.org/>

Email: numismaticapannonica@gmail.com

© Magyar Numizmatikai Társulat,
Antik Numizmatikai Műhely

ISBN:

Budapest 2022

Tartalom

Rövidítésjegyzék	5
BERZY Péter Kelta pénzdarabolás. Avagy a numizmatika egyik mostoha gyermeke	6
REDŐ Ferenc A burgusokról még egyszer	14
STEUER István Római császárkori érmék a Jászságból 2021–2022.	23
LÁZÁR Marianna Ókori és kora-középkori japán pénztörténet	60

Kelta pénzdarabolás

Avagy a numizmatika egyik mostoha gyermeke.

BERZY Péter*

A kelták már a bronzkor óta az egymás közti árucserékben nemesfémeket, úgynevezett gyűrű pénzeket is használtak egész és tört részeivel együtt, de nem önálló fizetőeszközként. A ránk maradt nagy mennyiség bizonyítja a késői használatot is, mert nem olvasztották be. (Fig. 1.)

Fig 1a.

Fig 1b.

Fig 1c.

A sikertelen Balkáni térfoglaló hadjáratuk (Kr. e. 278) után visszatérve sok rablott nemesfém és görög, makedón pénzt hoztak magukkal, megtapasztalva azok praktikus használatát, mint pl.: az egyforma részekre oszthatóságot. A hozott pénzek alapján kezdték „utángyártani” az arany sztatérokot és nagyobb mennyiségben az ezüst tetradrachmákat, főleg II. Philipposz típusait. (Fig. 2–4.)

Fig 2.

Fig 3.

Fig 4.

Ezek a pénzek láthatók a legtöbb képes katalógusban. Kezdetben jó nemesfémből készítették saját ízlésükre formálva, később a tetradrachmákat bronz maggal, beezüstözve hozták forgalomba. (Fig. 5.)

A kereskedők észrevették, bele vágtak, majd kivonták a forgalomból ezeket a rossz pénzeket, viszont minden pénzt ezután már ők is bevágtak bizalmatlanságból. (Fig.6.)

Egyre több bevágás lett egy pénzen, mert a hamisítók a bronz magot bevágták, úgy ezüstözték be. Ezért a keleti verdék már egyformán bevágva adták ki a termékeiket, bizonyítván, hogy az jó ezüsből készült.¹ (Fig. 7.)

Fig 5.

Fig 6.

Fig 7.

A darabolást kiváltó főbb okok:

A törzsek közti, főleg a jószágok eltulajdonításai miatt villongások. A virágzó kelta társadalmat a Kárpát medencében erősen befolyásolta a kimber átvonulás Kr. e. 113-ban Noricumon, majd Kr. e. 112 és 81 között a római vereségektől összeomlott szkordiszkuszi hatalom. Kr. e. 60 körül Burebista a Tiszáig történt térfoglalása elzárta a déli nemesfém utánpótlásokat. A római birodalom folyamatosan terjeszkedett, ami a segített a létbizonytalanság fokozódását a többi tényezővel együtt. A gazdagok ilyen gazdasági és politikai bizonytalanságban teaurálnak, gyűjtik a nemesfémeket. Lásd nagyobb pénz leleteket, ékszerekkel. Mindezek hatására a forgalomban lévő nemesfém elégtelensége a nemesfémek értékét megsokszorozhatta, a kevés kis címlet, mint a makedón drachma és boi obolus nem volt elég a mindennapok használatában. Az infláció megsokszorozódott. Csaknem 200 év alatt a 14 g-os ezüst tetradrachmákból 6 g-os bronzpénz lett Dunaszekcsőn. A nemesfémek nagyon felértékelődtek.

Egyes gyűjtők szerint a zsoldfizetésnél használták súly kiegészítésként a pénzdarabokat. Például: egyik törzs felfogad 3 000 harcost, majd a győzelem után kifizeti őket, minden harcos kap mondjuk 30 tetradrachmát. Mindenki 30 darabot kapott, de az mindenkinél más súlyú ezüst mennyiség volt. Az elmélet szerint ezt a súlykülönbséget kellett kiegészíteni vágott darab pénzekkel. Ezt nem tartom valószínűnek, mert a kifizetőnek rengeteg előre leszábot különböző súlyú darabbal kellett rendelkeznie, amiről ez ideig nincs adatunk, vagy a helyszínen kellett pontosan darabolnia, valamint a 3 000 fő mire megkapta a kiegészítetett pénzét, eltelt 2 hét. Ez a változat szerintem nem életszerű. A megmaradt darabokkal mi lett? Beolvastották?

* Magyar Numizmatikai Társulat berzyur@t-online.hu

1 Lásd Constantin Preda katalógusát: PREDÁ 1973.

Egy másik elmélet szerint pénzrongálás, ötvös felhasználói elvágások. Ha rongálás, akkor nem szabályos darabokra vágják szét a pénzt. Ha ötvösnek kellett egy kis ezüst, akkor a maradékot is előbb-utóbb felhasználta fémként, beolvasztotta, így nem maradt meg. Ráadásul a darabok lakóhelyeken kerülnek elő, nem oppidumokban, ahol van ötvös és verde.

A darabolás módjai, gyakorlata.

A darabolás kiinduló pontja a korábbi, anyagvizsgálat célú bevágás az érmen:

Többlet fém hiányában elvágták a felértékelődött meglévő, kopott pénzeket arányos darabjaira, ami általánossá vált főleg a szegényebb nép körében. A nagy ezüstöket tudatosan vágták már be vizsgálati céllal, hogy félbe, negyedbe, nyolcadba lehessen könnyen tovább vágni, törni. Sok törzs típusát darabolták egész Európában, még időszámításunk után is. A kelta pénzdarabolás leginkább a Dél-Dunántúlon volt népszerű, lásd a mellékelt lelőhely térképet. A kikényszerítő körülmények leginkább a Kr. e. 1. század közepére értek be, ami egyezik Günther Dembski keltezésével.²

Fig 8. Először a bevágás irányában tovább vágva felezés.

Fig 9. Tudatos, arányos bevágási irányok.

Fig. 10. Bevágáshoz használható bronz véső.

² DEMBSKI 1999.

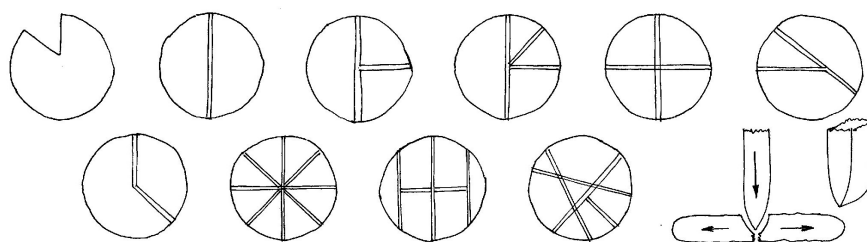

Fig 11.

Fig 12.

Fig 13.

Fig 14.

Fig 15.

Fig. 11–15. Jellemző vágási irányok.

Darabolt pénzek:

Fig. 16.

Fig. 17.

Fig. 18.

Fig. 19.

Fig. 20.

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

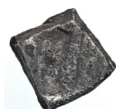

Fig. 24.

Fig. 25.

Fig. 26.

Fig. 27.

Fig. 28.

Fig. 29.

Fig. 30.

Fig. 31.

Fig. 32.

Fig. 33.

Fig. 34.

Fig. 35.

Fig. 36.

Fig. 37.

Fig. 38.

Fig. 16–38 Darabolt érmék

Fig 39. Római köztársasági denár vágva

Késői eltört típusok:

Fig 40.
Gjurgjevaci típus

Fig 41–42.
Kaposi típus

Fig. 43.
Dunaszekcsői

Majdnem minden típust, címletet daraboltak, kivéve a vastag, tömzsi (Karancsi típus), a tálka alakú (Bukaresti típus), valamint a kicsi pénzeket, mint obolusok, quinariusok. Eraviscus denár darabról nem tudok. A legfiatalabb típusok többnyire törve vannak, mert addigra az anyagukban már kevés nemesfém volt, így rideggé, törékennyé váltak. Elég volt a két oldalán feltámasztott pénzre egy vágószerszámmal ráütni, a pénz aránylag vonal mentén eltört, míg a vágószerszám éle alig nyomódott be.

Legnagyobb ismert darab 8,74 g, legkisebb 0,28 g. Súly arány: 31:1 . A darabolás alakfüggő!

A meghatározás szempontjai:

Meghatározhatók: éremkép, típus, felirat, anyag alapján:

Fig 44.

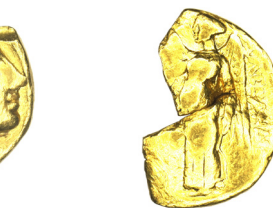

Fig 45.

Valószínűsíthetők: jelleg, éremkép, anyag, típus hasonlóság szerint:

Fig. 46.

Fig 47.

Nem meghatározhatók: jelleg, kinézet, anyag, vastagság?

Fig 48.

Fig 49.

Fig 50.

Ismertebb kelta darabolt gyűjtemények:

Bécs Münzkabinet: 31 db + ezüst és arany fémdarabok Alsó-Ausztriából.

Zágráb Éremtár: 2 db Horvátországból.

Pozsony: 3 db, 2 db Érsekújvár, 1 db Nyitra.

Ljubljana: 2 db NEMET típusú. Prága? Bukarest? Ukrajna? Még nincs adatom.

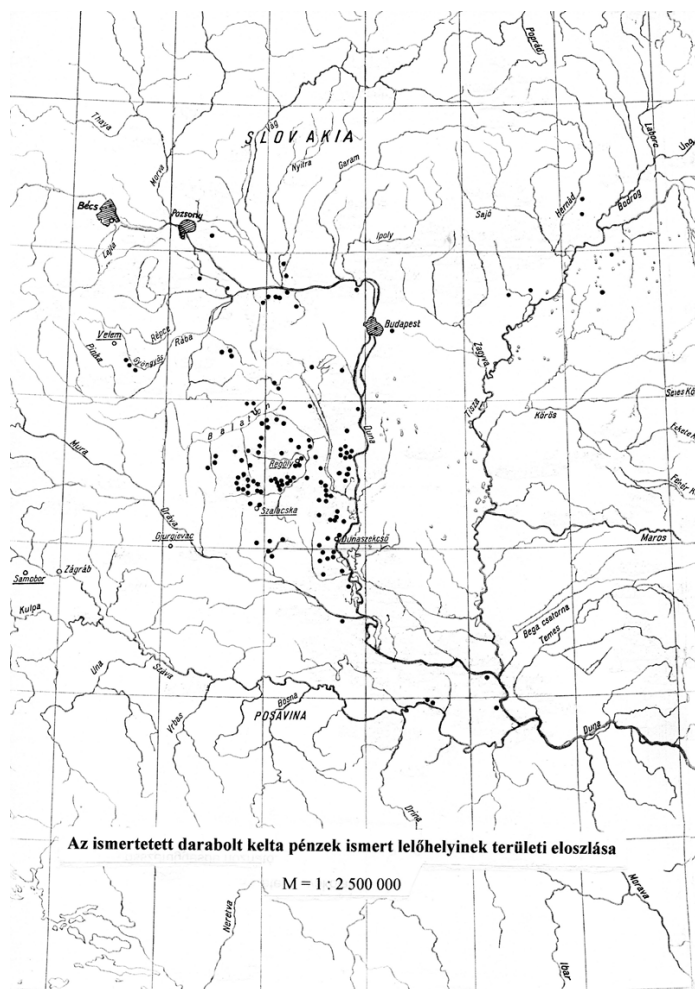
Magyar Nemzeti Múzeum: 1 db Dány.

Rippl-Rónai Múzeum Kaposvár: 1 db Libickozma – Aranyos patak, 1 db Sörnye pta.

Damjanich János Múzeum Szolnok: 1 db Jászjákóhalma Béke TSZ 2. + 3 db.

Nagy Gyula Területi Múzeum Orosháza: 1 db Nagyszénás határa.

Magyar vidéki Múzeumok: 0 db.
Magyar magán gyűjtemények: kb. 650 db.

Egy-két darabról nem lehet felelősen kijelenteni, hogy tudatos darabolás, mert lehet ötvös beavatkozás, pl.: beolvasztás előtti feldarabolás, vagy pénzrongálás is. Ezért a numizmatika „mostoha gyermeke” a kelta pénzdarabolás kutatásának témaköre, mert nincs a muzeológusok számára elérhető nagyobb mennyiségű darabolt pénz, holott a nagy mennyiségük alapján a kis pénz darabok a kor mindennapjainak ugyan olyan fizető eszközei voltak, mint az egész pénzek, de ezt csak a nagyobb esetszám alapján lehetett megállapítani. A tudatos kis címlet előállítását igazolják a szabályos irányú előbevéágások, valamint az egész pénz szabályos részekre való szétvágása nagy mennyiségben, bármilyen lelőhelyről, fémtől, törzstől, területtől függetlenül, egész Európa területén.

A manuális vágási módszerek, szerszámok és használatuk, a vágott, vagy tört felületek elemzése, a területi elhelyezkedés, az ezekből levonható következtetések egy külön, önálló előadás anyaga.

A kelta pénzdarabolás kutatásának főbb állomásai:

1726 Dr. Valentini az arany szivárvány tálacsák porát még hidegtelelésre, vajjúdás csökkentésére ajánlja.

1839 Bocsek: a BIATEC pénzeket a szlávok verték a középkorban...

- 1870 A debreceni civisek jó ezüst pityke gombjait az ötvösök tetradrachmákból készítik.
- 1891** Téglás Gábor tanulmánya.³ (Csak említi a darabolást.)
- 1910 Gr. Dessewffy Miklós barbár pénzeinek gyűjteményi képes feldolgozása.⁴
- 1940** Dr. Kovács I. tanulmánya⁵ az antik érmeiken látható utólagos bevágásokról. (C. Preda 1973-ban igazolja,⁶ de csak a bevágásokról írnak.)
- 1956 Jan Filip történeti szemléletű kronológiája.⁷
- 1970 után jelentős hazai és nemzetközi kutatások. Bíró-Sey Katalin és Torbágyi Melinda jelentős, nélkülözhetetlen kelta előadásai, publikációi, a darabokat nem említik.
- 1973 Constantin Preda katalógusa a romániai kelta-géta érmekekről.⁸
- 1974 Karl Pink katalógusa a keleti kelták és szomszédaik pénzeiről.⁹
- 1977 Peter Kos szlovéniai éramanyagot feldolgozó katalógusa.¹⁰
- 1997 Michaela Kostial a Lanz gyűjteményt bemutató katalógusa.¹¹
- 1998 Günther Dembski kelta katalógusa.¹²
- 1999** Günther Dembski: Münze oder Ware? (Pénz, vagy árú? Münzkabinet darabok publikációja.)
- 2003** Berzy Péter: Kelta darabolt pénzek. Előadás a Magyar Numzimatikai Társulatban.
- 2004** Berzy Péter: Kelta darabolt pénzek.¹³
- 2005 Szabó Miklós könyve a keleti keltákról.¹⁴
- 2018 Ladislav Kostur és Gergely Gáspár kelta katalógusa¹⁵
- 2020** Pénzdarabolás konferencia Olaszországban.
- 2021** Berzy: Kelta Pénzdarabolás. Előadás a Magyar Numzimatikai Társulatban.

Magyar képes katalógus csak 1910-ben készült. A képes katalógusokban, szakkönyvekben, cikkekben csak egész pénzek vannak, ritka a csonkított, de darabolt pénz nincs!

A vágott, tört darabok gyűjtésének lehetőségei: ásatások, hazai és nemzetközi árverések, börzék, fémkeresősök, internet, nagymama varrógépeinek fiókja, gyűjtők beolvasztásra félretett hibás pénzei között.

Végül a jellemző mai gyűjtői hozzáállásról: a börzéken kérdezem az eladóktól, hogy „darabolt kelta?” mire 95%-ban visszakérdeznek, hogy MIT is kérdeztem? Elmagyarázom, mire a rövid válasz: NINCS! A válaszoló arckifejezésében, mimikájában szinte látszik a gondolata: Szerencsétlen nyugdíjasnak már csak erre telik? Vagy ilyen sunyi módon gyűjtené az ezüstöt?!

3 TÉGLÁSI 1891.
 4 DESSEWFFY 1910.
 5 KOVÁCS 1940.
 6 PREDÁ 1973.
 7 FILIP 1956.
 8 PREDÁ 1973.
 9 PINK 1974.
 10 KOS 1977.
 11 KOSTIAL 1997.
 12 DEMBSKI 1998.
 13 BERZY 2004.
 14 SZABÓ 2005.
 15 KOSTUR. – GÁSPÁR 2018.

Bibliográfia

- BERZY, P.,
2004 Kelta darabolt pénzek. *Érem* 2004/2. 1–7.
- DEMBSKI, G.,
1998 *Münzen der Kelten*. Wien.
1999 *Münze oder Ware? Keltische Hackmünzen, Barren und Schrötlinge auf österr. Fundorten*. Budapest.
- DESSEWFFY, M.,
1910 *Gróf Dessewffy Miklós barbár pénzei*. Budapest.
- FILIP, J.,
1956 *Keltové ve střední evropě*. Praha.
- KOS, P.,
1977 *Keltski novci slovenije – Keltische Münzen Sloweniens*. Ljubljana.
- KOSTIAL, M.,
1997 *Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel-und Osteuropa*. Sammlung Lanz, Munich.
- KOSTUR, L. – GÁŠPÁR, G.,
2018 *Katalog keltských mincí*. Praha.
- KOVÁCS I.,
1940 Az ógörög, barbarus és római köztársasági ezüstérmeken látható utólagos bevégésokról. *EMúzeum* 45/4, 300–315.
- PINK, K.,
1974 *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*. Braunschweig.
- PREDA, C.,
1973 *Monedele Geto – Dacilor*. București.
- SZABÓ M.,
2005 *A keleti kelták. A késő vaskor a Kárpát-medencében*. Budapest.
- TÉGLÁS G.,
1891 *Tanulmányok a rómaiak daciai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnografiai és administrationális szervezete Dáciában*. Budapest.